

مقاله پژوهشی:

اقتصاد بخش تعاونی (دکترین، اهداف و سیاست‌ها)

حسن سبحانی^۱، ناصر پورصادق^۲، محمد عباسی^۳، پیمان باباخانلو^۴

تاریخ دریافت: ۱۳۹۸/۰۱/۲۱

تاریخ پذیرش: ۱۳۹۸/۰۶/۲۷

چکیده

اگرچه تعاون از دیرباز در فرهنگ ایرانی و آموزه‌های اسلامی مورد توجه و تاکید بوده است، اما فعالیت اقتصادی در قالب تشکلهای تعاونی، قدمتی حدود ۸۰ ساله داشته و در عمر نسبتاً کوتاه خود، شاهد فراز و نشیب‌های فراوانی در سه حوزه اصلی شامل قوانین و مقررات، ساختار و اجرا بوده است. این مسیر پر فراز و فرود، حاصل فقدان الگویی منسجم برای ساماندهی، اداره و توسعه بخش تعاونی کشور از ابتدا تاکنون است. به طوری که مدیریت در این حوزه، بعضاً سلیقه‌ای، اقتضائی و با نگاه ابزاری بوده است. جایگاه رفیع اقتصاد تعاونی در قانون اساسی، تاکید امام راحل^(ره) بر مشارکت آحاد مردم در اداره امور کشور و توجه ویژه مقام معظم رهبری^(مدظله‌العالی) به پیشرفت اقتصادی توأم با عدالت، دغدغه اصلی این تحقیق است که در پی دستیابی به دکترین، اهداف و سیاست‌های مدنظر ولایت فقیه می‌باشد. برای تدوین این تحقیق، از روش‌های متنوع تحقیق کیفی، شامل: تحلیل محتوا و تحلیل گفتمان براساس روش نظریه‌مبنایی (داده‌بنیاد) استفاده شده است. براساس نتایج تحقیق، در دکترین امام و رهبری، فقرزدایی، عدالت محوری، استقلال اقتصادی، پیشرفت اقتصادی مبتنی بر عدالت و محور بودن ارزش‌های اسلامی در اداره امور مورد تاکید بوده و در زمینه اهداف، تحقق اقتصاد اسلامی، بسط عدالت اجتماعی، افزایش مشارکت عمومی در اقتصاد، ایجاد اشتغال و افزایش سهم بخش تعاون مورد توجه است. سیاست‌ها نیز شامل: توانمندسازی، فرهنگ‌سازی، مبارزه با رانت و فساد، دانش‌بنیان کردن اقتصاد ملی، به‌کارگیری منابع انسانی متعهد و متخصص و مردمی کردن اقتصاد می‌شود.

کلید واژه‌ها: اقتصاد بخش تعاونی، دکترین، اهداف، سیاست‌ها.

۱ استاد دانشکده اقتصاد دانشگاه تهران

۲ دانشیار گروه مدیریت، دانشکده مدیریت راهبردی، دانشگاه و پژوهشگاه عالی دفاع ملی و تحقیقات راهبردی

۳ عضو هیات علمی (استادیار) موسسه آموزش عالی مدیریت و برنامه‌ریزی

۴ دانش‌آموخته مدیریت راهبردی دانشگاه عالی دفاع ملی، مشاور معاونت امور تعاون (وزارت تعاون، کار و رفاه

اجتماعی) و نویسنده مسئول، Email: p_babakhanlou@yahoo.com

مقدمه

وقتی صحبت از اقتصاد (دولتی و غیردولتی) به میان می‌آید، مقوله مالکیت پررنگ می‌شود. با شناخت شکل مالکیت و حدود آن در هر نظام اقتصادی، می‌توان به دیدگاه آن نظام در رابطه با سایر مسایل اقتصادی، از قبیل ساختار تولید، توزیع و مصرف نیز پی برد. دین مقدس اسلام مطابق فطرت انسانی، مالکیت را محترم دانسته است (احمدی میانجی، ۱۳۸۲: ۶). اسلام سه نوع مالکیت را می‌پذیرد: مالکیت خصوصی، عمومی و دولتی (صدر، جلد ۲، ۴۳۳). ادله مقبولیت مالکیت خصوصی در اسلام را می‌توان به اختصار وجود آیات فراوان در باب زکات، خمس، انفال، فئ، ارث، دیه، مهر، متاع، و تحریم غصب دانست.

اصل ۴۴ قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران، مالکیت غیردولتی را در قالب دو بخش تعاونی و خصوصی تبیین کرده است و در همین راستا، در طول بیش از چهل سالی که از استقرار نظام مقدس جمهوری اسلامی ایران سپری شده، اقدامات مؤثری در جهت کوچک‌سازی دولت و توسعه فعالیت‌های بخش غیردولتی (از طریق کاهش وظایف تصدی‌گری دولت و واگذاری فعالیت‌ها و واحدهای دولتی به بخش غیردولتی) به عمل آمده است. ولی با وجود اینکه هم در مبانی دینی و فقهی اسلام، هم در قوانین و مقررات کشور و هم در عرصه عمل، بخش غیردولتی از اهمیت و جایگاه بالایی برخوردار است و از برنامه پنجساله سوم توسعه به بعد، در تمامی برنامه‌های توسعه، موادی در جهت رشد کمی و کیفی بخش تعاونی اقتصاد کشور پیش‌بینی شده است، در سیاست‌های کلی اصل ۴۴ نیز بر افزایش سهم بخش تعاونی در اقتصاد ملی تا ۲۵٪ تاکید گردیده و قوانین بودجه سنواتی نیز با رویکرد حمایت از این بخش تدوین شده‌اند، همچنان سهم ناچیز بخش تعاونی در اقتصاد کشور را شاهد هستیم. این امر، ضرورت انجام یک تحقیق جامع در خصوص دلایل عدم تحقق اهداف توسعه‌ای این بخش از اقتصاد را دوچندان می‌کند. از آنجائی‌که تا کنون پژوهش‌های جامعی در خصوص دگرترین، اهداف و سیاست‌های اقتصاد بخش تعاونی صورت نگرفته است، پس مهم‌ترین مسئله‌این پژوهش، تدوین دگرترین، اهداف و سیاست‌های اقتصاد بخش تعاونی در نظام جمهوری اسلامی ایران و بررسی علل و

عوامل بروز شکاف میان اهداف غایی بخش تعاونی اقتصاد (برگرفته از منویات امام خمینی^(ره) و مقام معظم رهبری^(مدظله‌العالی)) و وضع موجود است. اهمیت این پژوهش در آن است که اصول و عناصر و نیز مبانی نظری حاصل از مطالعات اکتشافی و یافته‌های آن می‌تواند الگویی براساس نظرات ولی فقیه (امام خمینی^(ره) و مقام معظم رهبری^(مدظله‌العالی)) در خصوص موضوع تحقیق ارائه کند. انجام این تحقیق از این منظر که در صورت عدم تدوین دکترین، اهداف و سیاست‌های مورد نظر ولایت فقیه، فرصت لازم برای عملی ساختن منویات ایشان در خصوص اقتصاد بخش تعاونی کشور فراهم نخواهد شد، ضرورت می‌یابد.

مبانی نظری و پیشینه شناسی تحقیق

الف. تعاون در لغت

واژه تعاون در معنی عام، اشاره به همکاری، مساعدت، یاری‌گری، رعایت منافع جمعی، دستگیری از دیگران و... دارد؛ اما تعاون به این مفهوم، یکی از جنبه‌های مهم زندگی اجتماعی است و باتوجه‌به اینکه با ذات و فطرت انسان‌ها سازگار است از آغاز زندگی جمعی بشر کاربردهای خود را داشته است.

واژه همیاری در ادبیات رسمی‌ما وجود نداشته است، ولی در گویش‌های محلی مترادف‌های زیادی دارد و در واقع ترجمه تعاون عربی و Cooperation انگلیسی است (فرهادی، ۱۳۸۱). واژه‌های مشتق این لغت Cooperative «شرکت تعاونی» و Cooperatism «مکتب تعاون» است.

ب. تعاون در قرآن

در آیه ۲ از سوره مبارکه مائده چنین آمده است:

«يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَحِلُّوا شَعَائِرَ اللَّهِ وَلَا الشُّهُرَ الْحَرَامَ وَلَا الْهَدْيَ وَلَا الْقَلَائِدَ وَلَا أُمِينَ الْبَيْتِ الْحَرَامِ يَنْتَعُونَ فَضلاً مِّن رَّبِّهِمْ وَرِضْوَاناً وَإِذَا حَلَلْتُمْ فَاصْطَادُوا وَلَا يَجْرِمَنَّكُمْ شَنَا نُ قَوْمٍ أَن صَدَّوْكُمْ عَنِ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ أَن تَعْتَدُوا وَتَعَاوَنُوا عَلَى الْبِرِّ وَالتَّقْوَىٰ وَلَا تَعَاوَنُوا عَلَى الْإِثْمِ وَالْعُدْوَانِ

وَاتَّقُوا اللَّهَ إِنَّ اللَّهَ شَدِيدُ الْعِقَابِ»: «ای اهل ایمان، حرمت شعائر خدا (مناسک حج) و ماه حرام را نگه دارید و متعرض هتئی و قلائد (قربانیان حاجیان چه علامت‌دار و چه بدون علامت) نشوید و تعرض زائران خانه محترم کعبه را که در طلب فضل خدا و خشنودی او آمده‌اند حلال نشمارید، و چون از احرام بیرون شدید (می‌توانید) صید کنید و عداوت گروهی که از مسجدالحرام منعتان کردند شما را بر ظلم و بی‌عدالتی وادار نکنند و باید یکدیگر را در نیکوکاری و تقوا کمک کنید، نه بر گناه و ستم و از خدا بترسید که عقاب خدا سخت است». در تفسیر بخشی از فراز پایانی این آیه شریفه چنین آمده است: «شما بجای این که دست‌به‌دست هم بدهید تا از دشمنان سابق و دوستان امروز خود انتقام بگیرید، باید دست اتحاد در راه نیکی‌ها و تقوا به یکدیگر بدهید؛ نه اینکه در زمینه گناه و دشمنی، تعاون و همکاری کنید» (وَتَعَاوَنُوا عَلَى الْبِرِّ وَ التَّقْوَىٰ وَلَا تَعَاوَنُوا عَلَى الْإِثْمِ وَ الْعُدْوَانِ). (تفسیر نمونه، ج ۱: ۴۸۸).

پ. تاریخچه تعاون

از منظر تاریخی نیز موضوع تعاون، در جهان قدمتی دیرینه دارد. همکاری و همیاری افراد بشر با یکدیگر از بدو آفرینش شکل گرفته و چنین اندیشه‌ای با رویارویی انسان‌ها با مسائل و مشکلات طبیعی توسعه یافته و نهادینه شده است. بی‌تردید نخستین نشانه‌های کمک‌های متقابل در میان انسان‌ها را تشکیل خانواده باید دانست. با بزرگ‌تر شدن خانواده‌ها، قبیله‌ها، کلن‌ها و سرانجام اجتماعات شهری، پدید آمدند.

نخستین نشانه‌های وجود تعاون در جهان را می‌توان در سه هزار سال قبل از میلاد مسیح در امپراتوری مصر مشاهده کرد. به‌طوری‌که پژوهش‌های گسترده دو مصر شناس مشهور جهان به نام‌های «رویلت» از فرانسه و «لومبروزو» از ایتالیا حاکی از آن است که صنعت کاران و صاحبان حرفه در دوران امپراتوری فراعنه، نظام بازرگانی بسیار پیشرفته‌ای به وجود آورده بودند که سبب تشکیل انجمن‌ها و اتحادیه‌هایی شد که وظایف آنها منظم کردن امور بازرگانی و کسب‌وکار بود؛ اما مشخص نشده که این تشکل‌ها توسط کارگران جهت حمایت از منافع آنها تشکیل شده و یا به سبب مقتضیات مملکتی به‌وسیله فراعنه ایجاد شده بود (خنفر و حسینی‌فرد، ۱۳۹۲).

قبل از انقلاب صنعتی (حدود سال‌های ۱۷۵۰ تا ۱۸۵۰)، خانواده‌های اروپایی عمدتاً خودکفا بودند و غذا و کالای کافی برای ادامه زندگی و اندک پولی برای تجارت در اختیار داشتند. با وقوع انقلاب صنعتی و سرعت بالای تولیدات کارخانه‌ای، از کارگران خواسته می‌شد برای اشتغال به شهرها مهاجرت کنند. کارگران عمدتاً دستمزدهای اندک دریافت می‌کردند و محکوم به تحمل شرایط کاری دشوار بودند.

از طرفی افرادی که در مناطق روستایی باقی مانده بودند نیز وضع بهتری نداشتند. جرقه‌های یک انقلاب کشاورزی نیز در قرن هجدهم زده شده بود. معرفی روش‌های جدید کاشت و گونه‌های پرمحصول کشاورزی تحول عمده‌ای را در الگوی مزرعه‌داری پدید آورد. قطعات کوچک و پراکنده زمین و مزارع به زمین‌های بزرگ و یکپارچه و املاک محصور با مالکیت فردی تبدیل شدند که عمدتاً به‌منظور چرای گله‌ها و دیگر مقاصد دامپروری مورد استفاده قرار می‌گرفتند. در نتیجه، شمار بسیاری از کشاورزان و دامداران خرده‌پا از بطن زمین‌های خود به سوی شهرها و روستاهای مجاور سوق داده شدند که در آنها نیز تنوع مشاغل چندان قابل توجه نبود (انصاری، ۱۳۸۵).

ویل دورانت در کتاب تاریخ تمدن، راجع به زمینه‌های مشارکت اقتصادی و اجتماعی در ایران چنین می‌نویسد: «کتاب اوستا کشاورزی را ستوده و آن‌را مهم‌ترین و والاترین کار بشر دانسته که خدای بزرگ «اهورا مزدا» از آن بیش از کارهای دیگر خشنود می‌شود. قسمتی از اراضی ملک مردم بود و خود به زراعت آن می‌پرداخته‌اند و گاهی خرده مالکان جمعیت‌های تعاونی کشاورزی چند خانوار تشکیل می‌دادند و به‌صورت جمعی به کاشتن زمین‌های وسیع می‌پرداخته‌اند.» (ویل دورانت، ۱۳۹۰).

تعاون با سنت‌های غنی مردمان این سرزمین آمیخته شده و به‌منظور آسان نمودن معضلات زندگی همواره رایج بوده‌است، ولی آغاز تعاون رسمی در ایران را می‌توان به تصویب قانون تجارت در سال ۱۳۰۴ شمسی دانست که موادی از این قانون به بحث در مورد تعاونی‌های تولید و مصرف پرداخته بود.

اما از لحاظ تشکیل و ثبت فعالیت تعاونی‌های رسمی می‌توان سال ۱۳۱۴ را آغاز فعالیت تعاونی‌ها در ایران دانست. زیرا در این سال توسط دولت اقدام به تشکیل نخستین شرکت

تعاونی روستائی در منطقه داورآباد گرمسار شد. مبنای تشکیل شرکت فوق، قانون تجارت سال ۱۳۱۱ بود که در چند ماده بحثی از شرکت‌های تعاونی آورده بود. در زمان جنگ جهانی دوم حکومت وقت، وزیر کشور را مأمور می‌کند در رأس هیئتی برای تعلیم مأموران و آشنا ساختن مردم به مفهوم قوانین تعاونی به شهرها و روستاهای دور و نزدیک سفر کرده و حس مسئولیت جمعی مردم به ویژه طبقات تولید کننده را برانگیزند.

در آن سال‌ها تعدادی شرکت تعاونی در نقاط شهری به منظور توزیع ارزاق عمومی تأسیس شد. سپس در سال ۱۳۳۲ اولین قانون تعاونی ایران که با الهام از قوانین خاص دیگر کشورها تهیه شده بود، به صورت لایحه قانونی به تصویب رسید. در سال ۱۳۳۴ لایحه مزبور با اصلاحاتی از تصویب مجلس وقت گذشت و اولین قانون تعاون ایران تصویب شد که پایه و اساس تعاونی‌های زیادی به خصوص بعد از سال ۱۳۴۱ قرار گرفت در سال ۱۳۴۱ براساس تبصره ۲ ماده ۱۶۵ قانون مربوط به اصلاحات ارضی رژیم گذشته، کشاورزانی که زمین دریافت می‌کردند ناچار بودند، قبلاً عضویت شرکت تعاونی روستائی را بپذیرند؛ به این ترتیب در مدت کوتاهی بیش از ۸ هزار شرکت تعاونی روستائی تشکیل گردید که بعداً در هم ادغام شده و حدود سه هزار شرکت رابه وجود آوردند (صدرالاشرفی، ۱۳۶۵).

در سال ۱۳۴۲ برای حمایت از تعاونی‌ها سازمان مرکزی تعاون روستائی ایران به تصویب رسید که هدف اصلی این سازمان کمک به پیشرفت نهضت تعاون در مناطق روستائی و کمک اعتباری به اجرای برنامه‌هایی بود که اتحادیه و شرکت‌های تعاونی روستائی به صورت مستقیم با کمک سازمان عمران منطقه‌ای مربوط به منظور بهره‌برداری کامل از عوامل کشاورزی داشتند.

در سال ۱۳۴۶ وزارت اصلاحات ارضی و تعاون روستائی و نیز سازمان مرکزی تعاون کشور تشکیل شدند. سازمان یاد شده زیر نظر نخست‌وزیری فعالیت می‌کرد. اولین اقدام این سازمان مطالعه و تحقیق تطبیقی در قوانین تعاونی سایر کشورهای جهان و تنظیم قانون جامعی برای شرکت‌های تعاونی بود.

در بیست و سوم اسفند ماه ۱۳۴۹ به منظور توسعه امور تعاونی کشور و بسط مفاهیم آن آشنایی مردم با اصول و قواعد و تعلیمات تعاونی فراهم نمودن تدریجی موجبات همکاری افراد و تجمیع و تمرکز سرمایه‌های کوچک و توسعه منابع اعتباری و بسط سازمان‌های تعاونی کشور، قوه مقننه وزارت تعاون و امور روستاها را تأسیس کرد. پس از مطالعه و تحقیق تطبیقی در قوانین تعاونی سایر کشورهای جهان، سرانجام در شانزدهم خردادماه ۱۳۵۰ قانون شرکت‌های تعاونی در ۲۵ فصل و ۱۴۹ ماده به تصویب رسید و مقرر شد که این قانون به مدت پنجسال به صورت آزمایشی اجرا شود (www.corc.ir).

با پیروزی انقلاب اسلامی در بهمن ۱۳۵۷ و تدوین قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران، در اصل چهل و چهارم قانون یادشده اقتصاد کشور بر پایه سه رکن دولتی، تعاونی و خصوصی بنا شد و متعاقب آن «قانون بخش تعاونی اقتصاد جمهوری اسلامی ایران» در تاریخ ۱۳ شهریور ۱۳۷۰ به تصویب مجلس شورای اسلامی رسید و در همان سال وزارت تعاون تشکیل شد.

ت. مفهوم شناسی محورهای سه‌گانه راهبردی

در اینجا به مفهوم شناسی محورهای سه‌گانه راهبردی که در ادبیات موجود تحت عناوین «دکترین»، «هدف‌گذاری» و «سیاست‌گذاری» از آنها یاد شده است می‌پردازیم.

ت-۱. دکترین^۱

«اصول و قواعدی که در هریک از شاخه‌های علوم و یا در میان پیروان یک آیین مورد تصدیق و اعتقاد باشد. مجموعه‌ای از عقاید که دستگاهی از نظریات دینی، فلسفی یا سیاسی را تشکیل می‌دهد. مجموع عقایدی که در باب توجیه و بیان و تفسیر قواعدی (مثلاً سیاسی) از طرف علمای فن اظهار شده است.» (آقابخشی و افشاری‌راد، ۱۳۷۹).

گری شفیلد از دپارتمان مطالعات دفاعی کالج کینگ لندن تعریف جی.اف.سی فولر از دکتربین نظامی را به عنوان «هدف اصلی یک ارتش» توصیف می کند (شفیلد، ۲۰۰۵). «دکتربین در لغت به اصول، اصول عقیده، تعلیم، آموزه، مکتب و حتی سیاست ترجمه شده و در اصطلاح حداقل در چهار معنا تعریف شده است: (۱) اصول و قواعدی که در هر یک از شاخه های علوم و یا میان پیروان یک آیین، مورد تصدیق و اعتقاد باشد. (۲) مجموعه ای از عقاید که نظریه ها دینی و فلسفی یا سیاسی را تشکیل دهد. (۳) مجموع عقایدی که در باب توجیه، بیان و تفسیر قواعدی از علمای فن اظهار شده است. (۴) اصول یک فلسفه، نظام فکری یا سیاست و خط مشی» (منصورنژاد، ۱۳۸۴).

«دکتربین، دارای سه ویژگی است که عبارتند از: ۱- مفاهیم به کار گرفته شده در آن، گویایی کافی را داشته باشد؛ ۲- با واقعیت های اجتماعی و تاریخی تناسب واقعی داشته باشد؛ ۳- قابلیت به کارگیری در شرایط خاص را دارا باشد» (عیسی نیا، ۱۳۸۷).

«واژه دکتربین در زبان لاتین به معنای آموزه، سیاست، مکتب، آیین و اصول و قواعد پذیرفته شده توسط یک فرد، گروه و یا ملت است. هر نظام فکری، خط مشی و فلسفه ای که مبنای عمل قرار گیرد، می تواند دکتربین تلقی شود» (دلوری، ۱۳۷۸).

بنابر نوشته کالینز، دکتربین «قواعد بنیادی که هدایت کننده عملیات در پشتیبانی از سیاست های سطوح مختلف می باشند. هرچند که این قواعد معتبر هستند، اما نحوه استفاده از آنها به قضاوت صحیح نیازمند است» (کالینز، ۱۳۸۳). «دکتربین عبارت است از مجموع آراء و مبانی فلسفی، آموزشی، دینی و... که منسوب به یکی از متفکران یا منسوب به یکی از حوزه های تحقیقی باشد» (صلیبا، ۱۳۶۶).

از خلاصه تعاریف ارائه شده در جدول زیر، چنین استنتاج می شود که هر چند این تعاریف از دیدگاه افراد مختلف ارائه شده است، اما نقطه برجسته آن مربوط به قواعد و اصول بنیادی و عقایدی هستند که موجبات پشتیبانی از دیگر سیاست ها و یا زیرمجموعه را فراهم می کند.

جدول شماره ۱. تعریف دکترین

ردیف	تعریف	مؤلفه مورد تاکید	بر گرفته از
۱	هدف اصلی یک ارتش	هدف	Sheffield, 2005: 165
۲	اصولی که بر طبق آن، دولت‌ها مشی خود را به‌ویژه در روابط بین‌المللی تعیین می‌کنند.	اصول، مشی	علی‌بابایی، ۱۳۶۵: ۲۷۰
۳	دکترین، سه ویژگی دارد: دارای مفاهیم گویا، متناسب با واقعیت‌های اجتماعی و تاریخی و دارای قابلیت به‌کارگیری در شرایط خاص	متناسب با واقعیت، قابلیت به‌کارگیری	عیسی‌نیا، ۱۳۸۷: ۷
۴	آموزه، سیاست، اصول و قواعد پذیرفته شده فرد یا جامعه. نظام فکری، خط مشی و فلسفه‌ای که مبنای عمل قرار گیرد.	خط مشی، مبنای عمل	دلوری، ۱۳۷۸: ۱۱۳
۵	قواعد بنیادی هدایت‌کننده عملیات در پشتیبانی از سیاست‌های سطوح مختلف	قواعد بنیادی	کالینز، ۱۳۸۳: ۴۹۱
۶	مجموع آراء و مبادی فلسفی، آموزشی، دینی و... که منسوب به یکی از متفکران یا منسوب به یکی از حوزه‌های تحقیقی	مبادی فلسفی، آموزشی، دینی	صلیبا، ۱۳۶۶: ۵۸۵
۷	اصول و قواعدی که در هر یک از شاخه‌های علوم و یا در میان پیروان یک آیین مورد تصدیق و اعتقاد باشد.	اصول، تصدیق عمومی	آقابخشی، ۱۳۸۳: ۱۹۵
۸	مجموع عقایدی که در باب توجیه، بیان و تفسیر قواعدی از علمای فن اظهار شده است.	عقاید، قواعد	منصورنژاد، ۱۳۸۴: ۱۱

تعریف عملیاتی در این تحقیق: اصول مبتنی بر گفتمان امام، رهبری و قانون‌اساسی که همه دستگاه‌های اجرایی در حوزه اداره امور اقتصاد تعاونی، موظفند خط‌مشی‌ها و مبنای عمل خود را براساس آن تنظیم کنند (نگارندگان).

ت-۲. هدف‌گذاری

«هدف‌گذاری بیان نتایج مورد انتظار (شامل کار مشخص و قابل اندازه‌گیری) در محدوده زمانی خاص و با هزینه‌ای معین است. منظور از هدف‌گذاری، تفکیک ماموریت‌ها یا اهداف دوربرد به اهداف کمی و کیفی کوتاه مدت است که برای یک واحد و سرانجام یک فرد شاغل قابل اجرا باشد» (رضائیان، ۱۳۸۳).

به عبارت دیگر «نتیجه نهایی فعالیت‌های برنامه‌ریزی شده است و بیان می‌کند که چه چیزی در چه زمانی انجام شود. به عبارت دیگر هدف بیان کلی و سنجش‌پذیر مقاصدی است که حوزه کلان فعالیت سازمان را برای تحقق رسالت و چشم‌انداز آن تعقیب می‌نماید» (حسن‌بیگی، ۱۳۹۰). یا «تعیین هدف یکی از اساسی‌ترین مراحل در فرآیند مدیریت است. هدف‌ها اساس تعیین فعالیت‌هایی هستند که باید انجام بگیرد و به ایجاد ضوابطی که برای ارزیابی کمی و کیفی فعالیت‌ها لازم است، کمک می‌کنند. فرآیند هدف‌گذاری باید متناسب با نیازهای سازمان باشد» (کریم‌زاده، ۱۳۸۲).

جدول شماره ۲. تعریف هدف‌گذاری

ردیف	تعریف	مولفه مورد تاکید	برگرفته از
۱	بیان نتایج مورد انتظار در محدوده زمانی خاص و هزینه معین	نتایج مورد انتظار، زمان، هزینه	رضائیان، ۱۳۸۳: ۱۱۲
۲	نتیجه‌ی نهایی فعالیت‌های برنامه‌ریزی شده است.	نتیجه	حسن‌بیگی، ۱۳۹۰: ۲۲۱
۳	هدف‌ها اساس تعیین فعالیت‌های لازم‌الاجرا بوده و به ایجاد ضوابطی که برای ارزیابی کمی و کیفی فعالیت‌ها لازم است، کمک می‌کنند.	اساس تعیین فعالیت، ضوابط	کریم‌زاده، ۱۳۸۲: ۱۰۱
تعریف عملیاتی در این تحقیق: بیان نتایج مورد انتظار از اداره امور اقتصاد بخش تعاونی در محدوده زمانی خاص و با هزینه‌ای معین که براساس گفتمان امام و رهبری و قانون‌اساسی تعیین شده و اساس فعالیت دستگاه‌های اجرایی را تنظیم کند (محقق).			

در تعاریف صورت‌گرفته، آنچه دارای برجستگی است به‌عنوان فرآیندی در نظر گرفته شده که به دنبال نتایج نهایی است. به نظر می‌رسد هدف‌گذاری اقدامی است که به دنبال نتایج مورد انتظار در آینده است.

ت-۳. سیاست‌گذاری^۱

«سیاست به معنای عام به نحوی اهداف، اعمال، هنجارها، قوانین و مقررات، ارزش‌ها، نظام‌ها، اصول، نتایج و تصمیم‌ها را در برمی‌گیرد» (الوانی، ۱۳۷۲).

«سیاست‌ها، چارچوب‌های منطقی‌ای هستند که چگونگی تصمیم‌گیری‌ها را معین می‌کنند. سازمان در فقدان سیاست‌های مناسب از دستیابی به مجموعه تصمیم‌های هماهنگ در سطح سازمان و در طول زمان محروم خواهد ماند» (حسن‌بیگی، ۱۳۹۰).

«سیاست‌گذاری عبارت‌است از: تعیین، تدوین و ارائه ضوابط و موازینی که در آن مقتضیات کلی دولت اعمال و مصالح جمعی ملت تأمین شود» (هاشمی، ۱۳۶۶).
«سیاست‌گذاری از امور مدیریت سیاسی به‌شمار می‌رود که متکی به اصول مهم برنامه‌ریزی، سازماندهی، نظارت و کنترل است» (اقتداری، ۱۳۷۵).

«سیاست‌گذاری عکس‌العملی است به تقاضاهای روزافزون جامعه و نهادهای عمومی آن از سوی سیاست‌دانان برای حل مشکلات و بحران‌های سیاسی، اجتماعی و اداری» (اشتریان، ۱۳۸۶). «سیاست‌گذاری مجموعه اعمال هدفمندی است که به‌وسیله بازیگرانی در رابطه با یک موضوع دنبال شده و از ویژگی‌های آن پایداری، آینده‌نگری و واقع‌بینی و نمایان‌گری است.» (الوانی، ۱۳۷۶) «سیاست‌گذاری از امور مدیریت سیاسی به‌شمار می‌رود که متکی به اصول مهم برنامه‌ریزی، سازماندهی، نظارت و کنترل است» (اقتداری، ۱۳۷۵).

«دانش سیاست‌گذاری دانش حل مسئله سیاست‌گذاران است. از این‌رو، به اقتضائات محیط سیاسی و اجتماعی که سیاست در آن تدبیر می‌شود، بستگی بسیار دارد» (ملکی، ۱۳۹۰). صاحب‌نظر دیگری، این مفهوم را چنین تعریف کرده است: «مجموعه اقدامات هدفمندی که به‌وسیله یک بازیگر و یا مجموعه‌ای از بازیگران در مواجهه با یک مشکل یا موضوع خاص دنبال می‌شود» (اندرسون، ۱۳۹۳). ترنر و هیوم نیز سیاست‌گذاری را «مجموعه‌ای از تصمیمات، تعهدات و اقدامات» دانسته‌اند (ترنر و هیوم، ۱۳۸۴).

از سیاست‌گذاری تعاریف مختلفی شده است، اما وجه مشترک بیشتر آنها، اقدامات هدفمند برای حل مسائل و یا دستیابی به اهداف معین عنوان شده است.

جدول شماره ۳. تعریف سیاست و سیاست گذاری

ردیف	تعریف	مؤلفه مورد تاکید	بر گرفته از
۱	مجموعه اعمال هدفمندی که به وسیله بازیگر یا بازیگرانی در رابطه با یک موضوع دنبال شده و از مهم ترین ویژگی های آن پایداری، آینده نگری و واقع بینی و نمایان گری است.	بازیگران، پایداری، آینده نگری، واقع بینی	الوانی، ۱۳۷۶: ۲۵
۲	عکس العملی به تقاضاها برای حل مشکلات و بحران های سیاسی، اجتماعی و اداری	حل مشکلات	اشتریان، ۱۳۸۶: ۲۷
۳	سیاست گذاری دانش حل مسئله سیاست گذاران است. از این رو، به اقتضات محیط سیاسی و اجتماعی و... بستگی دارد.	حل مسئله، اقتضات محیط	ملکی، ۱۳۹۰: ۲۴
۴	مجموعه اقدامات هدفمند که به وسیله یک بازیگر و یا مجموعه ای از بازیگران در مواجهه با یک مشکل یا موضوع دنبال می شود.	اقدامات هدفمند، مشکل	اندرسون، ۱۳۹۳: ۱۲
۵	سیاست گذاری مجموعه ای از تصمیمات، تعهدات و اقدامات است	تصمیمات، تعهدات، اقدامات	ترنر و هیوم، ۱۳۸۴: ۷۲
۶	سیاست گذاری متکی به اصول مهم برنامه ریزی، سازماندهی، نظارت و کنترل است.	اصول	اقتداری، ۱۳۷۵: ۶۳
تعریف عملیاتی در این تحقیق: مجموعه اقدامات هدفمند که به وسیله بازیگران مرتبط با حوزه اقتصاد بخش تعاونی در نظام ج.ا.ا. که بر اساس گفتمان امام، رهبری و قانون اساسی برای تحقق اهداف تعیین شده دنبال می شود، سیاست گذاری نامیده می شود (نگارندگان).			

ج. اندیشه ها، آراء، نظرات و رهنمودهای ولی فقیه

امام خمینی^(ره) در هر فرصتی به بیان نظرات و دیدگاه های خود برای اداره مطلوب امور می پرداختند. ایشان در تبیین ویژگی های اقتصاد اسلامی بر احترام مالکیت و ثروت مشروع در نظام اسلامی تاکید دارند: «اسلام یک رژیم معتدل با شناخت مالکیت و احترام به آن به نحو محدود در پیدا شدن مالکیت و مصرف، که اگر به حق به آن عمل شود، چرخ های اقتصاد سالم به راه می افتد و عدالت اجتماعی که لازمه یک رژیم سالم است تحقق می یابد» (صحیفه نور، ج ۲: ۴۴۴).

«بازسازی و سازندگی جز از طریق تعاون و همفکری میسر نیست و این کشور متعلق به اسلام و همه ملت ایران است و همان گونه که در جنگ همه در کنار هم بودند، در صلح و سازندگی هم باید در کنار یکدیگر باشند که انشاءالله مراکز علمی و دانشگاهی نیز در این مسئله بزرگ سهم خواهند بود» (صحیفه نور، جلد ۱۵۷: ۱۳).

امام خمینی^(ره) در رهنمودهایی که درباره مسائل اقتصادی و برنامه‌ریزی‌های توسعه ارائه کرده‌اند، جامعیت مفهوم توسعه را در نظر داشته‌اند. ایشان بعد از پذیرش قطعنامه ۵۹۸ و پدید آمدن اوضاع و احوال جدید و ضرورت عزم جدی برای بازسازی و شروع فعالیت‌های اقتصادی، طی پیامی در یازدهم مهرماه ۱۳۶۷ محورهای عمده و حیاتی، در دهه بازسازی کشور را اعلام کردند. بر همین اساس، دهه دوم انقلاب، دهه بازسازی و سازندگی نام گرفت. در این پیام، محورهای زیر به‌عنوان کلی‌ترین پایه‌های برنامه‌ریزی کشور، مورد تأکید قرار گرفته است:

- کلیدی بودن سیاست نه شرقی، نه غربی به‌عنوان رمز عزت و اعتبار کشور؛
- تأکید بر حفظ ارزش‌ها و شئون اخلاقی در جامعه؛
- تأکید بر این که بازسازی منجر به وابستگی نشود؛
- اصالت و الویت داشتن خودکفایی کشاورزی، در مقابل بازسازی مراکز صنعتی؛
- توجه به رفاه مردم با رعایت شعائر و ارزش‌های اسلامی و انقلابی؛
- بها دادن به حضور اقشار مختلف مردم در صحنه‌های بازسازی کشاورزی، صنعت و تجارت؛
- تأکید بر پیچیده بودن شرایط سیاسی و اقتصادی نظام و لزوم رعایت آن در برنامه‌ریزی؛
- توسعه مراکز علمی و تحقیقاتی و تشویق نیروهای خلاق و سازنده؛
- همکاری همه جانبه کارشناسان و صاحب‌نظران با مسئولین اجرایی در بازسازی کشور؛

- قدرشناسی از ایثارگران؛

- توجه ویژه به تقویت بنیه دفاعی و نظامی کشور؛

این منشور بازسازی نشان می‌دهد که ایشان در شکل فعالیت‌ها و برنامه‌ریزی‌های اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی، حفظ تأمین رفاه و امکانات زندگی برای آحاد مردم و مشارکت اقشار مختلف در بازسازی اقتصادی را به‌عنوان یک ضرورت، توأمان عنوان داشته‌اند.

«آنکه مرا بیشتر خوشحال می‌کند این است که می‌بینم یک حس تعاونی بین ملت پیدا شده است که با آن حس تعاون، همه قشرها مشغول به یک کاری هستند» (صحیفه امام، ج ۱۱: ۶۹).

«حالا وقتی است که همه همت کنید. نگذارید آن شوری که در مردم بود، آن اجتماع و اتحادی که بود، آن وحدت کلمه‌ای که بود، آن خدایی بودن کارشان، آن تحولی که در مردم از حیث اخلاق و تعاون پیدا شده بود... اگر بتوانیم همین معنا را حفظ بکنیم شک نکنید که پیروزیم... اگر یک همچو روحیه تعاون معنوی، همان‌طوری که در این برهه‌ای که انقلاب بود یک تعاون مادی پیدا شده بود... الان دولت اسلامی است، شماها اسلامی، شهرداری و شهربانی و امثال ذلک ان‌شاءالله همه اسلامی و باید همه چیزهایی که در ایران است همه متحول بشود به یک مملکت اسلامی به همه معنا که در مملکت اسلامی آرامش روحی هست، رفاه همه جانبه هست، تعاون هست؛ برادری هست» (همان، جلد ۸: ۳۰).

خودکفایی از اساسی‌ترین ارکان استقلال اقتصادی است. امام^(ره) در اهمیت آن چنین فرمودند: «شما می‌دانید که اگر یک مملکت در اقتصاد، خصوصاً این رشته اقتصاد که نان مردم است؛ در این، احتیاج به خارج پیدا بکند و یک احتیاج مبرمی که نتواند خودش را اداره کند، باید دیگران او را اداره کنند. این وابستگی اقتصادی آن هم در این رشته، موجب این می‌شود که ملت ایران، مملکت ایران، تسلیم بشود به دیگران».

یکی از اقدامات امام آن بود که ادبیات قرآن را وارد فرهنگ عمومی مردم کرد و از این رو می‌توان گفت که ادبیات انقلابی ایشان، ادبیات قرآنی بود. یکی از این واژه‌های قرآنی، واژه مستضعفان بود که امام همواره بر آن تأکید داشت.

امام حکومت را وسیله‌ای برای تحقق عدالت می‌دانست و معتقد بود تحقق عدالت بدون سرکوب کردن مستکبران و چپاول‌گران میسر نخواهد بود. به همین دلیل، فضای کشور، فضای حمایت از مستضعفان و مبارزه علیه مستکبران بود.

قریب به دو سال پس از رحلت امام خمینی^(ره) و در تاریخ سیزدهم شهریورماه ۱۳۷۰، قانون بخش تعاونی اقتصاد جمهوری اسلامی ایران، به منظور اعمال نظارت دولت در اجرای قوانین و مقررات مربوط به بخش تعاونی و حمایت و پشتیبانی از این بخش به تصویب مجلس شورای اسلامی رسید و «وزارت تعاون» تشکیل شد (قانون بخش تعاونی، ماده ۶۵).
موادی از قانون یاد شده یکبار در سال ۱۳۷۷ و بار دیگر در سال ۱۳۹۲ توسط مجلس شورای اسلامی اصلاح شد.

مقام معظم رهبری^(مدظله العالی) نیز، همواره حامی و مدافع بخش تعاونی بوده و تعاون را گره‌گشای مسائل اقتصادی کشور می‌داند.

ایشان در بیاناتی خاطرنشان کردند: «از جمله اقدامات دیگری که باید در عرصه اقتصادی کشور انجام شود عبارتند از: کاهش نرخ بیکاری و افزایش اشتغال، افزایش سرمایه‌گذاری بخش خصوصی و توانمندسازی بخش خصوصی با ایجاد تعاونی‌ها، آماده‌سازی زیرساخت‌های حقوقی و قانونی، حمایت از شکوفایی کار، ایجاد زمینه‌های لازم برای صرفه‌جویی در مواد اساسی به‌ویژه آب مصرفی در بخش کشاورزی و مشارکت مستقیم مردم در اقتصاد» (سخنرانی فروردین ۱۳۹۰).

رهبری^(مدظله العالی) از تعاون به‌عنوان یک کار بسیار مهم، نو، سودمند و پرجاذبه نام برده و فرمودند: «تشکیل وزارت تعاون نشان‌دهنده اهمیت است که بخش تعاون در نظام جمهوری اسلامی ایران دارد و برای آن که تعاون در وضع کنونی کشور جایگاه واقعی خود را پیدا کند تعاونی‌ها باید از لحاظ کیفیت کار خود رشد پیدا کنند و دامنه فعالیت آنها به بخش‌های جدید مانند کشاورزی، دامداری، محصولات دریایی، صنایع و بازرگانی گسترش یابد» (دیدار با مسئولین وزارت تعاون، اردیبهشت ۷۷).

ایشان در دیداری که با کارگزاران بخش تعاون داشتند اینگونه فرمودند: «یکی از چیزهایی که می‌تواند جلوی بی‌عدالتی را به شکل منطقی و اصولی سد کند، همین کار تعاونی است. به همین خاطر است که من به تعاون اعتقاد دارم. به نظر من یکی از راه‌ها و اساسی‌ترین و منطقی‌ترین و بنیادی‌ترین کارهایی که می‌تواند در این کشور برای استقرار

عدالت انجام بگیرد، تعاون است این یک بعد قضیه است خوشبختانه بعد دیگر هم این است که می‌تواند کشور را از لحاظ اقتصادی هم نجات دهد».

یکی از مفاهیم کلیدی در فلسفه سیاسی، مفهوم عدالت می‌باشد که در رابطه با آن بحث‌های مختلفی صورت گرفته است. مقام‌معظم‌رهبری درباره عدالت می‌فرمایند: «تکیه بر عدالت، اساسی‌ترین و محوری‌ترین اصل یک حرکت الهی است؛ ادامه کار همه انبیاء و مصلحان بزرگ تاریخ است... در یک کشور، کسان زیادی پیدا می‌شوند که اگر دستگاه مسئول قانونی به مدد آنها نشتابد، در امواج درگیری‌های گوناگون لگدمال می‌شوند. وظیفه دولت عدالت‌مدار، توجه ویژه به قشر محرومین است» (حدیث ولایت، ۱۳۹۰: ۴۵۴).

رهبری، در دومین نشست اندیشه‌های راهبردی (اردیبهشت ماه ۱۳۹۰)، با تأکید بر ضرورت تلاش جدی برای دستیابی به نظریه اسلامی ناب در باب عدالت، کارهای انجام شده برای تحقق عدالت اجتماعی را خوب ارزیابی کرده، لکن افزودند: «وضع فعلی، مطلقاً راضی‌کننده نیست، چرا که نظام اسلامی به دنبال اجرای حداکثر عدالت و تحقق کامل عدالت به مفهوم یک ارزش مطلق و همگانی است... این کارهای خوب، راضی‌کننده نیست چرا که ما براساس نگاه اسلامی، تحقق کامل عدالت و محورگونه ظلم را هدف قرار داده‌ایم که برای پر کردن فاصله وسیع وضع موجود و تحقق عدالت اجتماعی، باید تلاش مستمر، جدی و همه‌جانبه انجام داد».

مقام‌معظم‌رهبری بر این نکته تأکید دارند که توسعه و پیشرفت باید جهت‌دار بوده و در چارچوب تأمین عدالت اجتماعی تعریف شود. اساساً فقرزدایی، کاهش فاصله طبقاتی و تلاش برای برابری افراد در استفاده از امکانات و فرصت‌ها، از نظر ایشان از مقدمات اصلی عدالت اجتماعی مورد نظر اسلام است.

«ما طبق برخی از سیاست‌هایی که امروز در دنیا رایج است و طرفداران زیادی هم دارد، نیستیم که صرفاً به رشد تولیدات و رشد ثروت در کشور فکر کنیم و به عدالت در کنار آن فکر نکنیم، نه این منطق ما نیست. نوآوری نظام ما همین است که می‌خواهیم عدالت را با توسعه و با رشد اقتصادی در کنار هم و باهم داشته باشیم» (حدیث ولایت، ۱۳۹۰: ۱۲۴).

«بعضی تصور می‌کنند که ما باید دوره‌ای را صرف رشد و توسعه کنیم و وقتی که به آن نقطه مطلوب رسیدیم، به تأمین عدالت اجتماعی می‌پردازیم. این فکر، اسلامی نیست. «عدالت» هدف است و رشد و توسعه مقدمه عدالت است.» (حدیث ولایت، ۱۳۹۰: ۷۸).

ایشان همواره سه مفهوم مهم فقر، فساد و تبعیض را مد نظر قرار داده و معتقدند هر کاری در کشور صورت می‌گیرد، باید با هدف رفع فقر و محرومیت و ایجاد رونق در زندگی عمومی مردم باشد.

«امروز، مهم‌ترین بخش اصلاح در این کشور، عبارت‌است از مبارزه با فقر و فساد و تبعیض؛ بیش از فقر، تبعیض، برای مردم گزنده است. یکی از مشکلات، عبارت‌است از شکاف اقتصادی و تبعیض در مسائل اقتصادی و برخورداری ناروا در مقابل محرومیت‌های سنگین؛ این مردم را آزار می‌دهد» (بیانات در اجتماع بزرگ مردم اراک، ۱۳۷۹/۸/۲۴).

روش‌شناسی تحقیق

این پژوهش از این نظر که یافته‌های آن برای مدیران و متولیان بخش تعاونی اقتصاد جمهوری اسلامی ایران قابل استفاده خواهد بود، از نوع کاربردی است. جامعه آماری پژوهش شامل کلیه بیانات و مکتوبات حضرت امام خمینی^(ره) و مقام معظم رهبری در رابطه با اقتصاد بخش تعاونی بوده و به علت نوع پژوهش، فرضیه‌ای مشخص نشده و برای گردآوری داده‌ها از شیوه تمام‌شمار استفاده شده است. روش گردآوری داده‌ها کتابخانه‌ای بوده و از ابزار فیش‌برداری الکترونیکی بهره گرفته شده است.

در این پژوهش برای تبیین گفتمان ولایت‌فقیه (تولید ادبیات تحقیق)، روش تحلیل محتوا و تحلیل گفتمان و برای تعیین اهم ابعاد، مولفه‌ها، زیرمولفه‌ها و روابط بین آنها، روش تحلیل محتوا، تحلیل مقایسه‌ای، ماتریس‌های تعامل و نرم‌افزار مکس کیو.دی.ای^۱ به کار گرفته شده است.

برای یافتن کلمات کلیدی، ابتدا مفاهیم کلی و انتزاعی براساس چارچوب مفهومی مشخص و سپس کلمات متناظر هر مفهوم کلی استخراج شده است. برای تحدید و تدقیق واژه‌ها، این لغات براساس ارتباط معنایی مرتب شدند و از ۱۲ نفر از خبرگان در دسترس حوزه‌های اقتصادی خواسته شد که لغات را به نسبت قرابت و نزدیکی معنایی به موضوع، معین نموده و چنانچه غیر از لغات ارائه شده، واژه دیگری را مناسب می‌دانند، معرفی کنند.

تجزیه و تحلیل داده‌ها

برای دستیابی به گفتمان امام و رهبری در خصوص اقتصاد بخش تعاونی (تولید ادبیات)، به تحلیل محتوای کمی و کیفی محتوای مجموعه بیانات، پیام‌ها و مصاحبه‌های ایشان پرداخته‌ایم. از نظر هولیستی تحلیل محتوا به معنای تحلیل علمی پیام‌های ارتباطی است (هولیستی، ۱۳۸۰: ۱۳).

در این پژوهش، با استفاده از نرم‌افزار Maxqda12 در مرحله اول تحلیل محتوای کمی و سپس تحلیل محتوای کیفی صورت گرفته و با استفاده از روش نظریه مبنایی، سه مرحله کدگذاری انجام گرفته است.

تحلیل محتوای کمی

هدف از تحلیل کمی محتوای بیانات و مکتوبات امام^(ره) و رهبری^(مدظله‌العالی)، موارد زیر

بوده است:

باقتن کلماتی که بیشترین تاکید را در مجموعه بیانات، پیام‌ها و مکتوبات مقام عظمای ولایت در رابطه با اقتصاد بخش تعاونی داشته‌اند.

مقایسه فراوانی کلمات مرتبط با مفاهیمی متضاد همانند اشتغال و بیکاری، ظالم و مظلوم و... در مجموعه بیانات، پیام‌ها و مکتوبات ولایت فقیه در رابطه با اقتصاد بخش تعاونی.

همان‌گونه که در قسمت قبل بیان شد، در تحلیل محتوای کمی کلمات کلیدی مرتبط با هدف مطالعه به نحوی انتخاب شده‌اند که کلیه مفاهیم مطروحه را پوشش دهند و امکان تحلیل نهایی متن و داده‌ها طبق چارچوب مفهومی فراهم باشد.

برای یافتن کلمات کلیدی، ابتدا مفاهیم کلی و انتزاعی براساس چارچوب مفهومی مشخص و سپس کلمات متناظر هر مفهوم کلی استخراج شد. برخی کلمات متضاد نیز برای تبیین بهتر جهت‌گیری‌ها و رویکردهای مورد نظر مقام ولایت استخراج شدند.

برای تحدید و تدقیق واژه‌ها، این لغات براساس ارتباط معنایی مرتب شدند و از ۱۲ نفر از خبرگان در دسترس حوزه‌های اقتصادی خواسته شد که لغات را به ترتیب قرابت و نزدیکی به موضوع، معین نمایند و چنانچه غیر از لغات ذکر شده، واژه دیگری را مناسب می‌دانند، معرفی کنند. این واژه‌ها عبارت بودند از:

جدول شماره ۴. موارد مستخرجه از بیانات و مکتوبات امام خمینی^(ره)

ردیف	کلمه	تعداد	ردیف	کلمه	تعداد
۱	عدالت	۲۱۴	۱۴	محروران	۱۲۱
۲	عدالت اقتصادی	۹۰	۱۵	محرومین	۹۹
۳	عدالت اجتماعی	۱۹۸	۱۶	محرومیت	۵۳
۴	بیکاری	۱۴۵	۱۷	ظلم	۹۹۴
۵	اشتغال	۲۵۹	۱۸	ظالم	۳۲۴
۶	مشارکت	۴۶۸	۱۹	مظلوم	۴۶۰
۷	همکاری	۲۲۸	۲۰	فقر	۹۶
۸	تعاون	۱۳۵	۲۱	فقرا	۱۵۵
۹	تعاونی	۲۳	۲۲	مشارکت اجتماعی	۴۷
۱۰	بیکار	۳۰	۲۳	خودکفایی	۱۶۹
۱۱	جوانان	۲۴۱	۲۴	پیشرفت اقتصادی	۱۴۱
۱۲	زنان	۱۹۸	۲۵	حمایت	۲۷۹
۱۳	اعتماد	۱۳۶	۲۶	فرهنگ	۱۶۴

جدول شماره ۵. موارد مستخرجه از بیانات و مکتوبات امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی)

ردیف	کلمه	تعداد	ردیف	کلمه	تعداد
۱	عدالت	۵۸۰	۲۰	محرومان	۵۵
۲	عدالت اقتصادی	۱۴۹	۲۱	محرومین	۲۴
۳	عدالت اجتماعی	۱۲۷	۲۲	محرومیت	۱۰۰
۴	تعاون	۱۶۶	۲۳	ظلم	۶۳۲
۵	تعاونی‌ها	۱۵۸	۲۴	ظالم	۲۳۴
۶	مشارکت	۴۷۸	۲۵	مظلوم	۵۰۵
۷	بیکاری	۳۹۶	۲۶	مظلومین	۱۸
۸	اشتغال	۵۲۹	۲۷	مظلومان	۶۸
۹	فرهنگ	۴۹۲	۲۸	اقتصادمقاومتی	۳۶۸
۱۰	توسعه	۴۳۶	۲۹	حمایت	۲۶۵
۱۱	توسعه اقتصادی	۳۹۵	۳۰	اعتماد	۳۷۸
۱۲	توسعه فرهنگی	۳۸۵	۳۱	شکوفایی اقتصادی	۲۹۸
۱۳	فرهنگ	۷۷۰	۳۲	فعالیت‌های مردمی	۳۹۹
۱۴	همکاری	۴۶۰	۳۳	تولید ملی	۴۶۸
۱۵	همدلی	۱۵۴	۳۴	تبعیض	۱۸۹
۱۶	فقر	۲۲۱	۳۵	فساد اقتصادی	۲۱۴
۱۷	فقرا	۴۴	۳۶	رشد جامعه	۲۵۵
۱۸	فقیر	۱۴	۳۷	جهاد اقتصادی	۱۹۶
۱۹	محروم	۳۲۵	۳۸	جوانان	۷۲۵

مفاهیم پر استعمال

در بیانات امام خمینی^(ره) و مقام معظم رهبری^(مدظله‌العالی) تا زمان انجام پژوهش، مجموع کلمات استفاده شده در مورد اقتصاد تعاونی عبارتند از:

- تعاون و کلمات مترادف آن از جمله: همکاری، همدلی، مشارکت، تعاونی و تعاونی‌ها در مجموع ۲۳۱۷ بار
- عدالت و واژه‌های مترادف آن شامل: عدالت اجتماعی و عدالت اقتصادی جمعاً ۱۳۵۸ بار

- ظلم و ظلالم جمعاً ۲۱۸۴ بار و کلمات مقابل آنها (مظلوم، مظلومین و مظلومان) جمعاً ۱۰۵۱ بار
- محرومیت و واژه‌های مترادف آن شامل: محروم، محرومین و محرومان در مجموع ۷۷۷ بار
- فقر و کلمات مترادف آن از جمله: فقیر و فقرا در مجموع ۶۳۰ بار
- اشتغال ۷۸۸ بار و بیکاری و بیکار ۴۲۶ بار

تحلیل محتوای کیفی

برای دستیابی به گفتمان ولایت فقیه در رابطه با اقتصاد بخش تعاونی، تحلیل کیفی صورت گرفته است. در این تحلیل، تمامی فرمایشات و مکتوبات امام خمینی (ره) و مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی) در رابطه با استفاده از نرم‌افزار Maxqda12 مورد مطالعه و تحلیل قرار گرفته است.

با توجه به آماده بودن محتوای الکترونیکی بیانات و مکتوبات، در مرحله گردآوری داده‌ها، فقط داده‌های مرتبط با پژوهش در فایل الکترونیکی خاصی جهت تحلیل با نرم-افزار Maxqda12 ذخیره شدند. پس از مطالعه سطر به سطر متون، مضامین و مفاهیم مربوط به محورها یا مقوله‌های دکترین، اهداف و سیاست‌ها در جداول جداگانه آورده شده است.

بخش‌هایی از مقولات، مفاهیم و مضامین استخراج شده از فرمایشات امام خمینی و مقام معظم رهبری در خصوص اقتصاد بخش تعاونی در جداول شماره ۶ و ۷ نشان داده شده‌اند.

جدول شماره ۶. بخش‌هایی از مقولات، مفاهیم و مضامین حاصل از تحلیل بیانات امام خمینی (ره)

مقوله	مفهوم	گزاره
دکترین	عدالت محوری نظام	<p>مبنای جمهوری اسلامی بر عدالت اجتماعی است.</p> <p>قوانین اسلام - اگر عملی شود - حاصل آن عدالت اجتماعی است، بدون آن که مفاسد سایر نظام‌ها را داشته باشد.</p> <p>عدالت را اجرا کنید، عدالت را برای دیگران نخواهید، خودتان هم بخواهید. در رفتار عدالت داشته باشید، در گفتار عدالت داشته باشید، تشریفات را کم کنید و این ملت را خدمتگزار باشید.</p>
		<p>به همه در کوشش برای رفاه طبقات محروم و صیت می‌کنم، که خیر دنیا و آخرت شماها رسیدگی به حال محرومان جامعه است.</p> <p>مسلم هر قدر کشور ما به طرف فقرزدایی و دفاع از محرومان حرکت کند، امید جهان‌خواران از ما منقطع و گرایش ملت‌های جهان به اسلام زیادتر می‌شود و روحانیت عزیز باید به این اصل توجه عمیق داشته باشند و افتخار تاریخی و بیش از هزار ساله پناه‌گاه محرومان را برای خود حفظ کند و به سایر مسئولین و مردم توصیه نمایند که ما نباید گرایش و توجه بی‌شائبه محرومین را به انقلاب و حمایت بی‌دریغ آنان را از اسلام فراموش کنیم و بدون جواب بگذاریم.</p>
هدف	افزایش مشارکت عمومی در اداره امور کشور	<p>کارهایی را که مردم نمی‌توانند انجام بدهند، دولت باید انجام بدهد. کارهایی که هم دولت می‌تواند انجام بدهد و هم مردم می‌توانند انجام بدهند، مردم را آزاد بگذارید که آنها بکنند. خودتان هم بکنید، لکن جلوی مردم را نگیرید. فقط یک نظارتی بکنید که مبدا انحراف پیدا بشود.</p> <p>همه ملت، همه موظفند در کار شرکت کنند؛ و اگر با همه ملت این کار شروع بشود، ایران بعد از چندی یک ایران آباد انشاء... خواهد بود.</p> <p>باید شماها توجه داشته باشید که نگاه نکنید هی به اینکه اداره چه می‌کند، دولت چه می‌کند. آنها مشغولند، متنها نمی‌توانند آنقدری که ایران احتیاج دارد آنها عمل کنند. ایران مال خود شماست و خود شما باید او را بسازید.</p>
		<p>مطمئن باشید آنچه صلاح جامعه است در بسط عدالت و رفع ایادی ظلمه و تامین استقلال و آزادی و جریانات اقتصادی و تعدیل ثروت به‌طور عاقلانه و قابل عمل و عینیت در اسلام به‌طور کامل می‌باشد و محتاج به تاویلات خارج از منطق نیست.</p> <p>مجموع قواعد اسلامی در مسائل اقتصادی، هنگامی که در کل پیکره اسلام به‌صورت یک مکتب منسجم ملاحظه شود و همه جانبه پیاده شود، بهترین شکل ممکن خواهد بود.</p> <p>اسلام در ابعاد سیاسی و اقتصادی و اجتماعی و فرهنگی نیازهای مردم را برای ترقی واقعی برمی‌آورد.</p>
		<p>و وصیت من به همه آن است که با یاد خدای متعال به سوی خودشناسی و خودکفایی و استقلال، با همه ابعادش به پیش، و بی تردید دست خدا با شما است. اگر شما در خدمت او باشید و برای ترقی و تعالی کشور اسلامی به روح تعاون ادامه دهید.</p>

مقوله	مفهوم	گزاره
سیاست	به‌کارگیری منابع انسانی متعهد و متخصص	دولت بدون گزینش اشخاص متعهد و متخصص در رشته‌های مختلفه موفق نخواهد شد و دولتمردان در گزینش همکاران به‌کاردانی و تعهد آنان و بهتر خدمت کردن آنها به کشور و در منافع ملت بودن آنان تکیه کنند تا در پیش حق تعالی و ملت روسفید باشند و در امور موفق باشند.
	مبارزه با رانت و فساد اقتصادی	چنانچه دست دزدها و غارتگران داخلی و خارجی کوتاه شود و برنامه‌های اقتصادی براساس نیازهای معقول و منطقی جامعه طرح‌ریزی و اجرا گردد و نیز قوانین غیرالهی که وسیله دست سودجویان است از میان برود، مسئله‌ای به نام تورم برای مملکت باقی نخواهد ماند.
	ترویج فرهنگ تعاون	مجموع قواعد اسلامی در مسائل اقتصادی، هنگامی که در کلّ پیکره اسلام به‌صورت یک مکتب منسجم ملاحظه شود و همه جانبه پیاده شود، بهترین شکل ممکن خواهد بود. هم مشکل فقرا را از میان می‌برد و هم از فاسد شدن یک عده به وسیله تصاحب ثروت جلوگیری می‌کند و در نتیجه کل جامعه را از فساد حفظ می‌کند و هم مانع رشد استعدادهای و شکوفایی قدرت ابتکار و خلاقیت انسان‌ها نمی‌شود.
	گسترش دامنه فعالیت تعاونی‌ها	تا این روح تعاون و تعهد در جامعه برقرار است، کشور عزیز از آسیب دهر انشاءالله تعالی مصون است.
		وزارت تعاون باید تعاونی‌ها را در زمینه‌های گوناگون از جمله صید ماهی و میگو، بسته-بندی و کارهای صنعتی میوه‌ای و صادرات آن و نیز آباد کردن دشت‌های وسیع و حاصل‌خیز کشور فعال کند.
		وزارت تعاون باید در هماهنگی با وزارتخانه‌های ذیربط، بخش تعاون را به سطح مطلوب و مورد انتظار برساند.

جدول شماره ۷. بخش‌هایی از مقولات، مفاهیم و مضامین حاصل از تحلیل بیانات رهبری (مدظله‌العالی)

مقوله	مفهوم	گزاره
دکترین	پیشرفت اقتصادی	اعتقاد ما این است که پیشرفت اقتصاد کشور، باید همراه با عدالت باشد. ما اقتصاد منهای عدالت را قبول نداریم؛ یعنی انقلاب قبول ندارد؛ نظام جمهوری اسلامی قبول ندارد؛ باید مراقبت کنید که فاصله طبقاتی پیش نیاید؛ فقرا پایمال نشوند.
	مبنی بر عدالت اجتماعی	پیشرفت منهای عدالت، از نظر اسلام اصلاً پیشرفت نیست.
		بنده بارها عرض کرده‌ام که معتقد نیستم به پیشرفت بدون عدالت. ما این دهه را اسم گذاشتیم به دهه «پیشرفت و عدالت». پیشرفت بدون عدالت همان نتیجه‌ای را خواهد داد که شما از تمدن پر جلوه غرب، امروز دارید مشاهده می‌کنید.

مقوله	مفهوم	گزاره
		در نظام اسلامی، رفع فقر و محرومیت در شمار هدف‌های طراز اول است و پایبندی به اصول انقلاب، بدون مجاهدت در راه نجات مستضعفان و محرومان، سخنی به معنی و ادعایی پوچ است.
	فقرزدایی	امروز، مهم‌ترین بخش اصلاح در این کشور، عبارت‌است از مبارزه با فقر و فساد و تبعیض؛ بیش از فقر، تبعیض برای مردم گزنده است. یکی از مشکلات، عبارت‌است از شکاف اقتصادی و تبعیض در مسائل اقتصادی و برخورداری ناروا در مقابل محرومیت‌های سنگین؛ این مردم را آزار می‌دهد.
	افزایش سهم بخش تعاونی در اقتصاد ملی	افزایش سهم بخش‌های تعاونی و خصوصی در تولید ملی از طریق توییت انگیزه و عزم ملی و تاکید و تسریع در اجرای کامل سیاست‌های کلی اصل ۴۴، رعایت انضباط مالی و بودجه‌ای دولت.
هدف	ایجاد اشتغال	خجالت و شرمندگی نظام از بیکاری یک جوان، از خجالت و شرمندگی جوان بیکار در خانواده خود بیشتر است؛ بنابراین باید برای حل این مشکل، اقدامات جدی انجام شود.
		یکی از وظایف مسئولان، برطرف کردن مشکلات جامعه کارگری، از جمله مسئله اشتغال و رونق دادن به کارآفرینان و ایجاد زمینه برای بنگاه‌های کاری و تولیدی است.
	بسط عدالت اجتماعی	علاج فقر به شکل اصولی در هر جامعه‌ای، از راه استقرار عدالت اجتماعی و نظام عادلانه در محیط جامعه است تا کسانی که اهل دست‌اندازی به حقوق دیگرانند، نتوانند ثروتی را که حق همگان است، به سود خود مصادره کنند.
	مردمی کردن اقتصاد	مردمی کردن اقتصاد جزو الزامات اقتصادی است. این سیاست‌های اصل ۴۴ که اعلام شد، می‌تواند یک تحول بوجود بیاورد و این کار باید انجام بگیرد.
	توانمندسازی بخش تعاونی	بخش غیردولتی را باید توانمند کرد، هم به فعالیت اقتصادی تشویق شوند، هم نظام بانکی کشور، دستگاه‌های دولتی کشور و دستگاه‌هایی که می‌توانند کمک کنند- مثل قوه مقننه و قوه قضائیه - کمک کنند که مردم وارد میدان اقتصاد شوند.
سیاست	مبارزه با رانت و فساد اقتصادی	برخورد قاطعانه و جدی با مفاسد اقتصادی یکی از زمینه‌های مناسب برای تشویق حضور سالم و قانونمند بخش غیردولتی است و مبارزه با مفاسد اقتصادی بسیار مهم و یک رکن اساسی است.
		یکی از موانع پیشرفت اقتصادی کشور، وجود گلوگاه‌های فساد است که به شدت باید از آن ترسید و با آن مقابله و مبارزه کرد.
		مسئولان کشور- چه در قوه مجریه، چه در قوه قضائیه و چه در قوه مقننه- باید با فقر و فساد و تبعیض در این مملکت مبارزه کنند.

مقوله	مفهوم	گزاره
	دانش‌بنیان کردن اقتصاد ملی	اگر ما انشاءالله بتوانیم بنیان‌گذاری کارهای اقتصادی بر پایه دانش را پیش ببریم و به وجه غالب اقتصاد کشور تبدیل کنیم، این نه تنها به کشور قدرت اقتصادی خواهد داد، بلکه قدرت سیاسی هم خواهد داد. قدرت فرهنگی هم خواهد داد. نکته بعدی هم شرکت‌های دانش‌بنیان؛ خوشبختانه امروز شرکت‌های دانش‌بنیان با تعداد بالایی تشکیل شده و وجود دارد. هرچه می‌توانید باید بروید سراغ شرکت‌های دانش‌بنیان.
	ترویج فرهنگ تعاون	ده فیلم داستانی شیرین کوتاه ده دقیقه‌ای در زمینه تعاون درست کنید، تا هر جوانی وقتی که نگاه کرد، تشویق و ترغیب بشود.
	گسترش دامنه فعالیت تعاونی‌ها	وزارت تعاون باید تعاونی‌ها را در زمینه‌های گوناگون از جمله صید ماهی و میگو، بسته‌بندی و کارهای صنعتی میوه‌ای و صادرات آن و نیز آباد کردن دشت‌های وسیع و حاصل‌خیز کشور فعال کند. وزارت تعاون باید در هماهنگی با وزارتخانه‌های ذیربط، بخش تعاون را به سطح مطلوب و مورد انتظار برساند.

تجزیه و تحلیل به روش نظریه مبنایی

روش نظریه مبنایی یکی از روش‌های پژوهش کیفی بوده که واجد سه عنصر اصلی شامل مفاهیم، مقوله‌ها و قضیه‌ها می‌باشد. در این روش، عناصر یاد شده بدین ترتیب حاصل می‌شوند که ابتدا سؤال پژوهش مطرح شده و سپس برای پاسخ به این سؤال، داده‌های لازم جمع‌آوری می‌شوند. داده‌های حاصل از منابع اطلاعاتی (اسناد و مدارک کتابخانه‌ای، مصاحبه، پرسشنامه و...) در قالب جداولی ساماندهی شده و ابتدا نکات کلیدی داده‌ها احصاء شده و برای هر نکته یک کد تعیین می‌شود. سپس با مقایسه کدها، چند نکته که به جنبه مشترکی از پدیده مورد بررسی اشاره دارند، به‌عنوان یک «مفهوم» در نظر گرفته می‌شوند. نهایتاً چند مفهوم یک «مقوله» را شکل داده و چند مقوله به کمک قضایایی در قالب یک «نظریه» مطرح می‌شوند.

لازم به ذکر است که در جریان این رمزگذاری‌ها، پژوهشگر با استفاده از نمونه‌گیری نظری و با توجه به مفاهیم پدیدار شده از دل داده‌ها، به گردآوری داده‌ها در مورد افراد، رخدادها و موقعیت‌های مختلفی می‌پردازد که تصویر غنی‌تری از مفاهیم و مقوله‌های

حاصل، فراهم خواهند کرد. سرانجام، با «رمزگذاری انتخابی»، مقوله‌ها پالایش می‌شوند و با طی این فرآیندها در نهایت، چارچوبی نظری پدیدار می‌شود (پورصادق، ۱۳۹۳).

برای شروع کار، فایل الکترونیکی بیانات و مکتوبات مقام ولایت در خصوص اقتصاد بخش تعاونی را وارد نرم‌افزار Maxqda12 نموده و به تحلیل محتوای آنها پرداختیم. طبق فرآیند نظریه‌مبنایی، ابتدا مفاهیم و مقوله‌ها را مشخص و سپس به کشف روابط بین آنها اقدام شد.

در ادامه، فرمایشات ایشان در رابطه با اقتصاد بخش تعاونی در سه محور دکتترین، سیاست‌گذاری و هدف‌گذاری براساس تعاریف و دیدگاه‌های نظریه پردازان و مراحل فرآیند داده‌بنیاد مورد تحلیل قرار گرفته است.

کدگذاری باز

در این مرحله با استفاده از نرم‌افزار Maxqda12 تمامی مطالب و داده‌ها مورد مطالعه واقع و به هر کدام از داده‌های مرتبط با موضوع، یک عنوان یا مفهوم اختصاص یافته است.

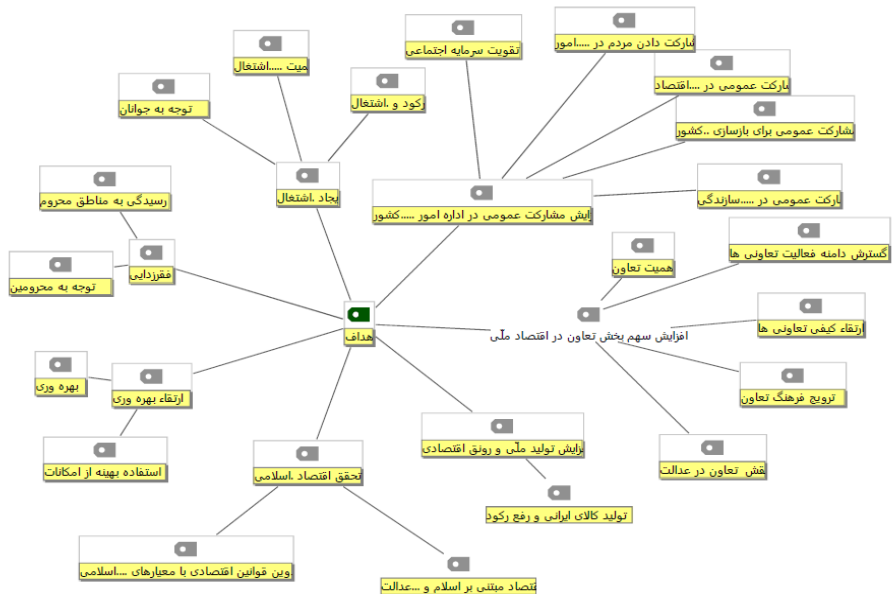
کددهی محوری و شکل‌دهی طبقه‌های فردی

کدگذاری محوری، مرحله دوم تجزیه و تحلیل در نظریه‌پردازی نظریه‌مبنایی است. هدف از این مرحله برقراری رابطه بین طبقه‌های تولید شده (در مرحله کدگذاری باز) است. این کار (عمل) براساس مدل پارادایم انجام می‌شود و به نظریه‌پرداز کمک می‌کند تا فرآیند ساخت نظریه را به سهولت انجام دهد. اساس فرآیند ارتباط‌دهی در کدگذاری محوری بر بسط و گسترش یکی از طبقه‌ها قرار دارد. (دانایی فرد، ۱۳۸۴: ۶).

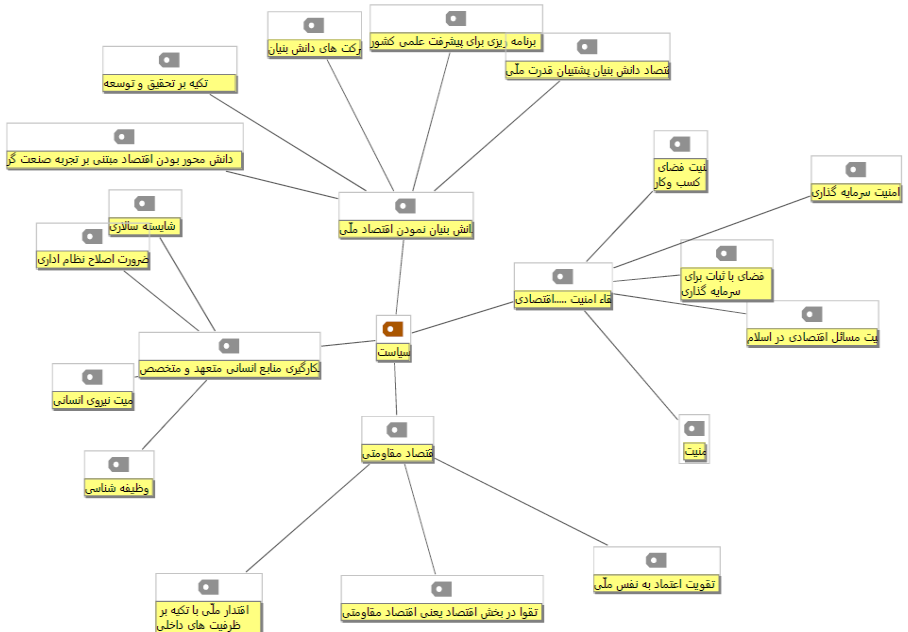
با مقایسه مفاهیم مختلف می‌توان زمینه‌های مشترک بیشتری را میان آنها کشف کرد که امکان طبقه‌بندی مفاهیم مشابه در قالب طبقه‌بندی‌های یکسان‌را، فراهم خواهد ساخت.

در این مرحله کدهای اولیه به علت تعدد به کدهای ثانویه تبدیل شدند. با استفاده از تکنیک مقایسه پایدار، زمینه ظهور ابعاد مشترک مفاهیم که همان کدگذاری محوری است، امکان‌پذیر می‌شود.

شکل شماره ۲. مولفه‌ها و شاخص‌های مربوط به اهداف ولایت فقیه در ارتباط با اقتصاد بخش تعاونی

شکل شماره ۳. مولفه‌ها و شاخص‌های مربوط به سیاست‌های ولایت فقیه در ارتباط با اقتصاد بخش تعاونی

تعاونی

یافته‌های تحقیق

تحلیل محتوا و تحلیل گفتمان امام خمینی (ره) و رهبری (مدظله‌العالی) در سه مولفه دکترین، اهداف و سیاست‌ها با استفاده از نرم‌افزار و با روش نظریه‌مبنایی (داده‌بنیاد)، انتظارات امام و رهبری از اقتصاد بخش تعاونی را به شرح زیر تبیین می‌نماید:

در «دکترین امام و رهبری»، فقرزدایی، عدالت محوری نظام، استقلال اقتصادی، پیشرفت اقتصادی مبتنی بر عدالت و محور بودن ارزش‌های الهی و اسلامی در اداره امور مورد تأکید قرار دارد و در زمینه «اهداف»، تحقق اقتصاد اسلامی، بسط عدالت اجتماعی، افزایش مشارکت عمومی در اقتصاد کشور، خوداتکایی در اقتصاد ملی، گسترش دامنه فعالیت تعاونی‌ها، ایجاد اشتغال مولد و افزایش سهم بخش تعاون در اقتصاد ملی مورد توجه قرار گرفت. «سیاست‌ها» نیز شامل: توانمندسازی بخش تعاونی، ترویج فرهنگ تعاون، مبارزه با رانت و فساد و تبعیض، دانش‌بنیان کردن اقتصاد ملی، به‌کارگیری منابع انسانی متعهد و متخصص و مردمی‌کردن اقتصاد می‌شود.

نتیجه‌گیری و پیشنهاد

در پاسخ به مسئله اصلی پژوهش «تدوین دکترین، اهداف و سیاست‌های ولایت‌فقیه در خصوص اقتصاد بخش تعاونی» با توجه به تحلیل محتوای کمی و کیفی صورت‌گرفته برای تولید ادبیات تحقیق و استفاده از روش نظریه‌مبنایی، به‌دست آوردن مفاهیم و مطابقت مستمر کدهای اولیه و شکل‌گیری کدهای محوری و انتخابی، دکترین، اهداف و سیاست‌های ولایت‌فقیه در اقتصاد بخش تعاونی ارائه شده است. در دکترین ولایت‌فقیه «عدالت محور بودن نظام» و «فقرزدایی» از مولفه‌های اصلی محسوب شده و در اهداف نیز «بسط عدالت اجتماعی»، «افزایش مشارکت عمومی در اقتصاد کشور»، «افزایش سهم بخش تعاون در اقتصاد ملی» مورد تأکید بوده‌اند. همچنین «مردمی‌کردن اقتصاد»، «دانش‌بنیان کردن اقتصاد ملی»، «مبارزه با رانت و فساد اقتصادی»، «ترویج فرهنگ تعاون» و «توانمندسازی بخش تعاونی» از اهم مولفه‌های مورد توجه ولایت‌فقیه در حوزه سیاست‌گذاری بوده است.

در حوزه نظری پیشنهاد می‌شود مسئولان، مدیران و متولیان اقتصاد بخش تعاونی پیش از هرگونه اقدامی، دکترین، اهداف و سیاست‌های مقام معظم رهبری در اداره امور اقتصاد بخش تعاونی را نصب‌العین قرار داده و براساس آن به‌سازمان‌دهی، هماهنگی، هدایت و رهبری، پیاده‌سازی و کنترل برنامه‌ها اقدام کنند تا انشاءالله گام‌های بلندتری در راستای توسعه اقتصاد بخش تعاونی، بسط عدالت اجتماعی و تحقق اقتصاد اسلامی، برداشته شود.

در حوزه کاربردی نیز به‌منظور مشارکت حداکثری مردم در اقتصاد کشور، توصیه می‌شود که توسعه اقتصاد از مسیر توسعه بخش تعاونی صورت‌گرفته و تولید ثروت از طریق تولید علم نافع و متصل به فناوری، محور همه سیاست‌های اقتصادی، علمی، سیاسی، فرهنگی و اجتماعی کشور قرار گیرد.

اهتمام و رویکرد اصلی سیاست‌های اقتصادی و ناظر به فعالین اقتصادی با تاکید بر سیاست‌های کلی اقتصادمقاومتی، بر موضوعاتی چون: شفاف‌سازی اطلاعات، رقابت برابر، آزادسازی فعالیت‌های اقتصادی، رانت‌زدایی و سالم‌سازی اقتصاد، ارتقاء امنیت اقتصادی، بهبود مستمر محیط کسب‌وکار، ارتقاء سرمایه اجتماعی و افزایش اعتماد و مشارکت آحاد مردم متمرکز شود.

در سیاست‌گذاری‌های اقتصادی، حمایت از بخش تعاونی به‌عنوان روش مشروعی برای تولید ثروت و توزیع عادلانه درآمد و در راستای تحقق استقلال سیاسی و اقتصادی، رشد و بالندگی جامعه و بسط عدالت اجتماعی مد نظر قرار گیرد.

از بزرگ شدن بیش از اندازه دولت جلوگیری کرده و حجم تصدی‌گری‌های دولت در حدود تعیین شده قانون اجرای سیاست‌های اصل ۴۴ قانون اساسی محدود شود.

حذف مقررات دست‌وپاگیر و حمایت قضایی از فعالیت‌های اقتصادی تعاونی‌ها و ارائه گزارش‌های منظم در مورد اقدامات انجام شده در دستور کار کلیه ارکان حاکمیت نظام و دستگاه‌های اجرایی قرار گیرد.

در رابطه با تخصیص منابع، راهکارها و روش‌های علمی و صحیح به‌کار گرفته شده و منابع مالی لازم برای تولید کالا و خدمات در اختیار فعالان اقتصاد بخش تعاونی کشور قرار گیرد.

سازوکار لازم برای تشکیل تعاونی‌های نسل جدید فراهم آمده و تعاونی‌های موضوعی و نیز تعاونی‌های تامین نیاز تولیدکنندگان، متناسب با مزیت‌های نسبی مناطق، استان‌ها و شهرستان‌ها تاسیس، راه‌اندازی و حمایت شوند.

اندیشکده راهبردی بخش تعاون به‌منظور تحقق اهداف زیر تاسیس و راه‌اندازی شود:

- نظریه‌پردازی در حوزه تعاون؛
  - مرتبط کردن اقتصاد بخش تعاونی با مبانی نظری پشتیبان؛
  - برقراری ارتباط موثر آکادمیک میان بخش تعاونی ایران و مراکز بین‌المللی؛
  - بسط گفتمان تعاون در میان نخبگان کشور؛
  - ایجاد بستر پرورش مدیران توانمند برای بخش تعاونی.
- شورای عالی تعاون کشور (با عضویت همه ذی‌نفعان بخش تعاونی) و با اهداف زیر تشکیل شود:

- تقسیم کار ملی میان همه دستگاه‌های اجرایی برای توسعه بخش تعاونی؛
- تنقیح قوانین و مقررات بخش تعاونی؛
- تدوین سند راهبردی توسعه بخش تعاونی؛
- برنامه‌ریزی کلان و همسوسازی سیاست‌ها و تصمیمات؛
- تجمیع و هم‌افزایی منابع و امکانات بخش تعاونی کشور؛
- اصلاح ساختار سازمانی اجزاء بخش تعاونی.

فهرست منابع و مآخذ

الف. منابع فارسی

- قرآن کریم
- امام خمینی (ره) (۱۳۶۸)، کتاب البیع (چاپ چهارم)، تهران، مؤسسه اسماعیلیان.
- امام خمینی (ره) (۱۳۸۲)، صحیفه نور، دوره ۲۲ جلدی، تهران، دفتر حفظ و نشر آثار امام خمینی (ره)، چاپ سوم.
- آرشیو بیانات و سخنرانی‌های حضرت آیت‌الله خامنه‌ای (مدظله‌العالی)، پایگاه اطلاع‌رسانی دفتر مقام معظم رهبری به نشانی: www.khamenei.ir
- حدیث ولایت (نرم‌افزار)، متن کامل بیانات، سخنرانی‌ها، خطبه‌ها، مصاحبه‌ها، دیدارها، مکتوبات، پیام‌ها، نامه‌ها، پاسخ‌ها، تقدیرها، دستخط‌ها و یادداشت‌ها، ابلاغ‌ها، انتصاب‌ها، موافقتنامه‌ها و احکام مقام معظم رهبری از آبان ۱۳۵۷ تا پایان آذر ۱۳۹۴، دفتر حفظ و نشر آثار حضرت آیت‌الله خامنه‌ای، مؤسسه پژوهشی فرهنگی انقلاب اسلامی.
- طباطبایی، محمدحسین (۱۳۷۴)، تفسیر المیزان، ترجمه سیدمحمدباقر موسوی همدانی، قم، دفتر انتشارات اسلامی جامعه مدرسین حوزه علمیه قم، جلد اول، چاپ پنجم.
- آقابخش، علی‌اکبر و مینو افشاری‌راد (۱۳۸۹)، فرهنگ علوم سیاسی، تهران، نشر چاپار.
- احمدی میانجی، علی (۱۳۸۲)، مالکیت خصوصی در اسلام، تهران، نشر دادگستر.
- اشتریان، کیومرث (۱۳۸۶)، سیاست‌گذاری عمومی ایران، تهران، نشر میزان.
- اقتداری، علی محمد (۱۳۷۵)، سازمان و مدیریت، تهران، انتشارات مولوی.
- الوانی، سیدمهدی (۱۳۷۶)، تصمیم‌گیری و خط‌مشی دولتی، تهران، انتشارات سمت.
- الوانی، سیدمهدی، نصرالله میرشفیعی (۱۳۷۲)، مدیریت تولید، آستان قدس رضوی، مؤسسه چاپ و انتشارات.
- اندرسون، جیمز، ای. و رنزونگ‌هانگ (۱۳۹۳)، سیاست‌گذاری عمومی؛ ماهیت سیاست عمومی، مترجم: مهران اصلاتیان و محمد فلسفی نژاد، تهران، نشر خردمندان.
- انصاری، حمید (۱۳۸۵)، تعاونیها در هزاره سوم، تهران، انتشارات پایگان.
- پورصادق، ناصر (۱۳۹۳)، جزوه مقدمه‌ای بر روش‌های تحقیق نظام‌حکومتی‌الگو، تحلیل محتوا و نظریه زمینه‌ای.
- ترنر، مارک مک دونالد و دیوید هیوم (۱۳۸۴)، حکومت‌داری، مدیریت و توسعه، مترجم: عباس منوریان، تهران مؤسسه عالی آموزش و پژوهش مدیریت و برنامه‌ریزی.

- حسن بیگی، ابراهیم (۱۳۹۰)، مدیریت راهبردی، تهران، انتشارات سمت و دانشگاه عالی دفاع ملی.
- خنیفر، حسین و حسینی فرد، سیدمجتبی (۱۳۹۲)، مدیریت تعاونی‌ها، تهران، انتشارات توسعه سبز.
- دانایی فرد، حسن و امامی، سید مجتبی (۱۳۸۶)، راهبردهای پژوهش کیفی: تأملی بر نظریه داده‌بنیاد، *ماهنامه/اندیشه مدیریت*، پاییز و زمستان ۱۳۸۶، صص ۶۹-۹۷.
- دلاوری، رضا (۱۳۷۸)، فرهنگ لغات و در اصطلاحات علوم سیاسی و روابط بین‌الملل، تهران، انتشارات دلاوری.
- دورانت، ویلیام جیمز (۱۳۹۰)، تاریخ تمدن، چاپ چهاردهم، مترجم: گروه مترجمان، تهران، انتشارات علمی فرهنگی.
- صدر، سیدمحمدباقر (۱۳۵۰)، اقتصاد ما، جلد اول، چاپ اول، ترجمه کتاب «اقتصادنا»، مترجم: محمدکاظم بجنوردی، تهران انتشارات اسلامی.
- صدر، موسی (۱۳۸۶)، رهیافت‌های اقتصادی اسلام، چاپ اول، مترجم: مهدی فرخیان، تهران، موسسه فرهنگی تحقیقاتی امام موسی صدر.
- صدراالشرافی، سیدمهریار (۱۳۶۵)، اقتصاد کشاورزی و تعاون، چاپ اول، تهران، انتشارات دانشگاه تهران.
- صلیبا، جمیل (۱۳۶۶)، فرهنگ فلسفی، جلد اول، چاپ اول، مترجم: منوچهر صانعی‌دره‌بیدی، تهران، انتشارات حکمت.
- قانون بخش تعاونی اقتصاد جمهوری اسلامی ایران (۱۳۸۸)، تهران، انتشارات وزارت تعاون.
- مقدمه‌ای بر طرح تحقیق نظام حکومتی الگو (۱۳۹۰)، تهران، دانشگاه عالی دفاع ملی (معاونت پژوهش و تولید علم).
- کریم‌زاده، مجید (۱۳۸۲)، هدفگذاری، تهران، *ماهنامه تدبیر*، شماره ۱۳۲، اردیبهشت ۱۳۸۲.
- ملکی، عباس (۱۳۹۰)، سیاست‌گذاری انرژی، تهران، انتشارات دانشگاه صنعتی شریف.
- منصورنژاد، محمدرضا (۱۳۸۴)، مهندسی گذار از نظر به عمل، *ماهنامه توسعه مدیریت*، شماره ۷۰.
- منصوریان، یزدان (۱۳۸۶)، گراند تئوری چیست و چه کاربردی دارد؟، اصفهان، دانشگاه اصفهان.

ب. منابع لاتین

- Selden, L. (2005). On grounded theory-with some malice. *Journal of Documentation*, Vol. 61 No.1, pp. 114-129

